

STORE TRÆER TIL SMÅ KUNDER

Mimi Hvass,

At plante store træer er blevet et hit. Også i private haver. Med eller uden fagfolk som rådgiver. Der er i alle tilfælde faldgruber og idéer man skal være opmærksom på. Derfor har Grønt Miljø i 10 numre fra nr. 3/2013 til nr. 2/2014 bragt en serie rettet mod fagmanden der skal vælge et træ til kunden og fortælle om plantning og pleje. Serien er her samlet i et tilpasset layout

Serien er baseret på interviews med direktør og indehaver af Sitas, Mimi Hvass, og landskabsarkitekt Viggo Folkmann. Sitas er en specialplanteskole for store træer. Teksten er af journalist Lars Thorsen.

Grønt Miljø 2014

Når fagmanden skal tale med fru Jensen om et nyt stort træ til haven

STORE TRÆER 1

Mange private kunder har grundlæggende ikke nogen fornemmelse for hvad de vil have. Det giver sig bl.a. udslag i nogle meget virkelighedsfjerne forestillinger om hvad et stort træ er. Så hvis fru Jensen siger at hun gerne vil have et stort træ til forhaven, og anlægsgartneren tropper op med et 30 år gammelt bøgetræ med en stammeomkreds på 60 centimeter, så er

det næsten garanteret at fru Jensen går på halen.

Og hvis kunden siger nej tak, når man står ude på adressen, er det for sent at komme tilbage til planteskolen og få pengene tilbage. Det gælder altså om at ramme plet første gang. Derfor er spørgsmålet: Hvad mener de med et 'stort' træ, fru Jensen?

Store kroner

Ordet 'stor' kan også have andre betydninger i de private kunders terminologi. Mange

mener at træet har en stor krone, når de taler om et stort træ. Hvis kunden og anlægsgartneren f.eks. har aftalt at hun skal have et lindetræ på 3 meter, så vil kunden ofte tro at kronen også er 3 meter bred, ikke kun højden. Men et lindetræ i den størrelse ligner et spyd og har måske kun en smal og tynd krone. Det kan give anledning til utilfredshed.

I det hele taget er mange træer opretvoksende i de unge år, f.eks. røn og rød løn, og så egner de sig ikke til kunden

som vil have den klassiske, paddehatteformede krone med det samme. Her er paradisæble eller blommebladet tjørn til gengæld et godt bud. De får tidligt vandrette grene og danner hurtigt den ønskede runde kroneform, hvilket ikke er tilfældet for de store skovtræer i de unge år.

Det gælder om at sikre sig at kunden er parat til at vente ti år på at få det udtryk som de ofte tror at de får fra dag ét. Alternativet er at vælge træer som tidligt får vandrette gre-

Når private kunder taler om 'et stort træ på 3 meter' mener de ofte også et bredt træ, ikke et smalt som røn til venstre. Derfor er et træ som hurtigt får vandretvoksende grene - som paradisæbletræet herover - ofte et godt bud i en privat have. Foto: P. Kortegaards Planteskole.

ne. Eller med det samme købe et stort træ som er blevet omplantet 8 til 10 gange.

For store træer

Men det kan også blive for stort. Kunden skal naturligvis have de træer som de vil. Men det er vigtig at rådgive om træets størrelse i udvikset tilstand. Mange steder ser man at der bliver plantet træer som bliver alt for store til de omgivelser og vækstforhold der er og derfor bliver fældet, når de endeligt er begyndt at se ud af noget.

Et af de mest udbredte eksempler er kunden som ønsker sig en blodbøg. Her bør fagmanden understrege at sådan et bliver 25 meter højt, hvilket ofte vil få kunden til at forbarme sig. Her er et godt alternativ blodblommen som bliver en del mindre, men stadig har de røde blade der ofte er grunden til at kunden er ude efter blodbøgen.

Desuden ser man mange spidsløn og platan på parkeringspladser. Det er store træer som udvikler rødder som der ofte slet ikke er plads til i plantebeddet. Det betyder at det gælder om at få beskåret træerne løbende så rod og top kan passe sammen. Det betyder øgede driftsudgifter som virksomheder og boligforeninger tit ikke har taget med i overvejelserne da de lagde budget for beplantningen. I netop boligforeninger ender det ofte med at der bliver købt for store træer som derefter bliver beskåret så voldsomt at det nærmer sig skamfering.

Et træ som fyr er vældig flot i store haver eller på sommerhusgrunde, men de skal places rigtigt på grunden så de kan udvikle sig uden at genere. Især østrigsk fyr og skovfyr bliver imponerende høje, men fremstår meget bare forneden (hvor kunden befinder sig til dagligt). Det er dog ikke noget problem på en stor grund eller ved et stort hus. Bjergfyr er dog en mulighed i mindre haver. Den bliver meget bred forneden og omkring 8 meter høj og enormt dekorativ med sin karakteristiske form.

Træet længe leve

Et interessant spørgsmål - som ofte er et blindt punkt i priva-

Kunden havde fået plantet en række tujaer for at skærme ind mod naboen. Desværre havde gartneren ikke fortalt, at det ville tage cirka 10 år før træerne var store nok til rent faktisk at skærme af. Træerne blev fjernet og i stedet faldt valget på seks avnbøge a cirka 7 meters højde, som giver den ønskede funktion med det samme. Foto: Sitas.

tes træindkøb - er hvordan træet kommer til at udfolde sig i løbet af hele sit livsforløb. Her får de fleste private kunder et flakkende blik når man snakker om hvordan træet skal se ud om 10, 20, 50 eller 100 år. Ofte drejer det sig bare om den kommende sommer eller at skærme af for naboen. De fleste træer begynder først at være rigtigt flotte når de

når 30-års-alderen. Derfor er det vigtigt at man får kunden til at tænke over at træet skal passe til parcellen og grunden så det kan få lov til at blive stående i flere generationer. Et forkert valg resulterer nemlig hurtigt i at træet skal beskæres meget eller giver uønsket skygge der resulterer i at det bliver fældet.

Derfor er det altid en god

idé at bede kunden om følgende: „Du skal se på dette træ hele dit liv, så brug lige 1½ time på at tage ud på planteskolen så du vælger rigtigt.“ Det handler ganske enkelt om at vælge det rigtige træ til det sted hvor det skal vokse. Sker det, er resultatet både en tilfreds kunde og et træ som kan glæde og gavne i 100 år.

Når træet skal flyttes gælder det om at respektere damen

STORE TRÆER 2

Det kræver mere omhu at transportere et stort træ ud til kunden end at transportere et læs muldjord af sted, og desværre går det ofte galt under transporten. Man skal

være sød og rar ved træet under transporten. Og det gælder under alle dele af transporten - fra planteskolen og op på ladet, under køreturen og ved aflæsningen ude hos kunden.

Inden træet overhovedet begynder transporten, kan

man beskytte det ved at vælge en klumpplante i stedet for den barrodede variant. På den måde sikrer man at alle 'eta-ger' af rodsystemet forbliver urørte. Et barrodet træ har fået rystet jorden af så rødderne stritter og lettere kan knække. Det er naturligvis billigere og

lettere at flytte. Men det har også lettere ved at vælte fordi kronen er uforholdsmæssigt tung i forhold til roden. Desuden tørrer de barrodede hurtigere ud hvis de ikke hurtigt kommer i jorden. Klumpplanterne er langt bedre beskyttede inde i deres jordklump.

1. Når træet skal løftes op på ladet, er det vigtigt ikke at løfte i barken på stammen. Især om foråret er der så meget gang i saftstrømmen i træet at man kan trække barken helt af. Men der kan også opstå mindre skader som måske ikke er synlige den første sæson, men melder sig senere i træets liv. Så regel nummer ét ved træ-transport: løft i klumpen.

Som tommelfingerregel bør man ikke med håndkraft prøve at flytte omkring på træer med 25-30 centimeter i stammeomkreds. Store Lars tænker måske at 'den snupper jeg', men det ender bare med at der bliver kæmpet frem og tilbage med træet, og mange hugger måske lidt af rodklumpen for at lette vægten. Begge dele kan skade træets senere vækst.

Det viste træ er et depottræ og kan derfor flyttes i vækstsæsonen.

2. Oppe på ladet gælder det om at beskytte stammen mod slag og stød. Igen skal træet behandles som et levende individ og ikke bare smækkes op på ladet sammen med håndværktøjet og trillebøren. Træet skal heller ikke fastgøres med reb eller sele direkte om stammen, for når bilen kører, ligger det og rykker frem og tilbage og kan give langvarige skader på stammen. Brug derfor et lærred eller tæppe som mellemlæg.

Man skal også sørge for at få hævet kronen så den ikke knækker grene og bliver flad i den ene side. Det kan man eventuelt gøre ved at læne stammen ind over en hævet bom eller lægge den med kronen fri ud over ladets bagkant. Igen skal både bom og bagkant naturligvis være polstrede, eller der skal placeres et blødt mellemlag mellem stamme og kant.

3. Når man vel fremme skal have træet ned, er det vigtigt at rodklumpen ikke bare behandles som en stødpude af jord. Den er en klump hvor rødderne ligger i fin harmoni, et kompliceret system opbygget over mange år. Derfor skal træet bæres af ladet og ikke bare slippes ud over kanten. Sker det, kan det nemlig

skade eller endda knække nogle af hovedrødderne.

Nogle hejser træet ned fra ladet ved at binde en sele om stammen, men det er potentielt dødbringende for træet. Aflæsning skal ligesom pålæsning foregå i roden, men eventuelt kan man placere en sele i kronen for at styre den.

Hvis træet skal ned fra ladet med håndkraft eller andre løsninger end kran, er transport på en lav anhænger at foretrække. Så skal træet og rodklumpen ikke mingeles ned fra to meters højde, og man kan ofte blot trille træet af i rodklumpen uden at udsætte det for et højt fald.

4. Transporten af træet fra bilen til plantehullet på små entreprenørmaskiner. En sækkevogn er god til at flytte træer med stammer op til en vinflaskes tykkelse (25 cm stammeomfang).

Oftest ser man dog folk flytte træet i en trillebør. På grund af vægtfordelingen svarer det til at køre med trillebøren helt fuld af jord og et læs havemøbler og parasoller oven på. Der er altså stor risiko for at træet vælter af trillebøren og knækker grene eller pådrager sig andre skader.

Det er optimalt hvis man kan løfte træet med kran direkte ned i plantehullet. Så sparer man træet for en flytning, og jo færre flytninger jo bedre. Træer har det nu engang bedst når de står stille.

God plads og god muld. Træerne får en fin mulighed for at klare sig.

Når træet skal plantes, så giv plads i bredden og drop græsset

STORE TRÆER 3

Selv hvis man har valgt det perfekte træ til opgaven og har passet godt på både rod, stamme og krone under transporten, kan der stadig nå at gå meget galt. Selve plantningen er netop det sted hvor det oftest går galt. For træet skal stå i sit nye plantehul resten af sit liv, men uden ordentlige vækstbetingelser bliver livet hverken særligt langt eller særligt kønt at se på.

En løs jord at vokse i

Tænk på træet som en patient der lige har overstået en operation. Det skal have det så godt som overhovedet muligt.

Det har træet ikke hvis jorden uden om plantehullet er komprimeret, enten i form af hård jord eller belægninger. Så vil træets rødder køre omkring sig selv ligesom man kan se i en urtepotte. Og træet bliver næppe større end det hul der er gravet. Sådan er det med mange vejtræer der er plantet i små plantehuller omgivet af pakket jord eller stabilgrus.

Tænk på at træets rødder breder sig vandret ud i den øverste meter jord hvor der er ilt. Og hvis rødderne ikke kan brede sig, vil kronen heller ikke. Træet kan godt trives og gro, men efter 10-15 år vil det typisk stagnere bl.a. på grund af de trange forhold.

Det er en god tommelfin-

gerregel at hvis jorden er nem at grave i med en spade, så er jorden også nem for rødderne at vokse ud i. Hvis ikke man kan grave med en spade i jorden, vil træets rødder nok heller ikke trænge ind i jorden, og så har rødderne kun selve plantehullet at boltre sig i.

Når man alligevel bekoster et stort træ, bør man derfor sørge for der er ret stort område med løs jord nær plantehullet. Hvor stort? Så stort som muligt. Og regn ikke med at rødderne vokser under en belægning. Det sker sjældent. Så hvis ikke man vil ofte en belægning, må man sørge for at plante et stykke fra den.

En hård jord kan løsnes ved at gennemgrave den med en

minigraver. Alternativt kan man plante træet ovenpå jorden i et højbed. Jorden under skal brydes og forbedres så godt som muligt så nogle rødder kan søge lidt længere ned. Men ellers vil de gro vandret i det nye bed som selvfølgelig skal være så bredt som muligt. Man kan f.eks. afslutte med kampesten hele vejen rundt eller en anden pæn afslutning.

Et passende plantehul

Hvis jorden er løs og god, behøver selve plantehullet i teorien ikke at være større end klumpen. I praksis er det dog fordel at hullet er bredere, så man kan få klumpen ned uden bøvvl og besvær. Cirka dobbelt så bred. Så er den nærmeste

jord uden for klumpen også garanteret løs og nem at vokse ud i. Hullets dybde skal være som klumpen er høj, men bunden bør løsnes så rødderne også her har let spil. Når jorden skal være løs i bunden, er det også fordi at overskydende vand kan kunne sive ned.

Når man graver et lille hul i en hård, pakket jord, sker der ofte det at træet kommer til at stå i et bassin af vand. Det er nemlig her vandet løber hen når det regner da det har svært ved at synke ned i den hårde jord. Det medfører at træet i lange perioder står med rødderne oversvømmede, fordi vandet kun meget langsomt siver væk. Ingen træer kan overleve dette på sigt.

Ikke jord op ad stammen

Når man har gravet sit plante-hul og har sikret at træet vil blive plantet i god muldjord, er tiden kommet til at sætte træet ned. Her vælger mange at pille nettet om rodklumpen af, men det skal man kun hvis det f.eks. er lavet af kunststof akryllærred der ikke forgår i jorden. Fra danske leverandører er klumpen oftest pakket ind i jutelærred og jernkurv som ikke er galvaniseret. Det vil forgå af sig på få måneder. Træet skal plantes så toppen af rodklumpen er i niveau med resten af terrænet. Ikke noget med jord op ad stammen.

Efter plantningen er det en god idé at fastgøre træet med pæle så roden kan få ro til at vokse fast. Det er vigtigt at pælene bliver banket ned ved siden af og ikke igennem klumpen. For at få pæle til at stå lodret og få selerne til at være stramme, er det en god idé at banke pælene i med en smule smig bort fra stammen. Når seler strammes op, retter pælene sig ind i lod.

Hvis man bruger almindelige ubehandlede træpæle, vil de rådne bort i løbet af et par år, og når det er sket, kan man sparke dem væk, for så har træet alligevel ikke længere brug for støtte.

Til de helt store træer holder pæle ikke. Her fastgøres klumpen med jordankre eller klumpen fastspændes til armeringsnet med seler. Barduner til toppen kan også anbefales. Nogle mener at det ikke er

nødvendigt med opbinding af de helt store træer, men opbindingen gøres for en sikkerheds skyld.

Bunddække, ikke græs

Lad være med at så græs rundt om stammen. Mindst 1 til 1,5 meter i diameter bør friholdes fra græs. For det første er græs meget konkurrencedygtigt og tager meget af det

vand og den næring træet skal bruge. For det andet skal græs klippes. Det betyder at græsslåmaskinen kommer farligt nær stammen, og hvis der først bliver hul i barken, er der frit slag for svampe mv.

Træet er svagt når det bliver plantet, så hvis der både er konkurrence fra græs og påkørselskader, er der ikke meget overskud til at vokse sig

stort og flot. Derfor er det vigtigt at tænke områdets fremtidige drift med ind, når man planter træet. Her kan man f.eks. lave et bed af mindre konkurrerende bunddække så f.eks. vedbed, cotoneaster, vincasom kan vokse sammen til en ø omkring træet. Træet er en patient som skal have kærlig behandling.

Træet er plantet i et lille plantehul og er omgivet af komprimeret jord. Plantehullet vil virke som et bassin.

Uden vand at drikke, duer det nyplantede træ ikke

STORE TRÆER 4

På planeten Jorden afhænger alt liv af vand. Det gælder også træer. Og det gælder især større træer som lige er blevet omplantet. Problemet med træer og vandmangel er at den private kunde (og de fleste andre) ikke kan se at træet mangler vand før det er for sent. Hvis tulipanerne begynder at hænge, så kan man give dem vand og få dem på ret kurs igen, men hvis først træets blade begynder at hænge, er der som regel ikke meget at gøre. Det gælder altså om at have en plan for træets vanding i de første år efter plantningen.

Vand hver uge

Så snart et træ er flyttet og plantet på ny, begynder rødderne at gro og udvikle nye, fine 'spaghetti-rødder'. Til gengæld sker der ikke meget i toppen. Træet har efter omplantningen højst en moderat vækst, det får mindre blade, færre blomster og færre frugter hvis det overhovedet får nogen. Det er fordi næsten al træets energi bruges under jorden hvor rødderne breder sig for at finde vand.

Men den naturlige vandforsyning er ikke nok når det gælder nyplantede træer, især store træer. Derfor skal træet i sin første vækstsæson vandes hver uge - fra bladene springer ud i maj og til de falder af i oktober. Mange tror fejlagtigt at de kan plante træet i efter-

året og dermed undgå den store opgave med vanding den følgende sommer. Men den går ikke. Træet skal vandes hver uge i sin første vækstsæson. Sommerregnen slukker ikke tørsten

I den første vækstsæson skal træet have 20 til 70 liter (alt efter træets størrelse) i hver ugentlig vanding. Derudover skal man bruge sin sunde fornuft. Har der været skybrud, kan man droppe en vanding, mens en tørke kan kræve to vanding om ugen. En let sommerregn batter ikke meget, og træet skal vandes alligevel. Det er vigtigt at understrege over for private kunder som ofte ikke har meget begreb om hvor lidt vand der når træets rødder under et par timers almindelig, dansk regn.

Anden vækstsæson bør man vande 6 til 8 gange i løbet af sommeren - og igen korrigerer i forhold til vejret.

Gødning efter vanding

Det anbefales normalt ikke at give træer gødning. Men den ekstraordinære vanding i træets første år kan betyde at der er skyllet så mange næringsstoffer ud af jorden at balancen skal genoprettes.

Derfor bør man gøde træet med NPK-gødning (kvælstof, fosfor, kalium) med høj kvælstofprocent i træets anden vækstsæson. Det skal gøres i april og juni, men ikke senere. Gødningen udgør nemlig et energitilskud som træet ikke skal have i august hvor det snart skal til ro. Giver man

Egetræ sprang ud, men overlevede ikke. Synderen er højst sandsynligt vand - men for meget eller for lidt? Der er vandingspose, så hensigten har været god, men måske er træet blevet glemt i vandingsprogrammet eller også har vandet ikke kunnet komme ud af poserne? Det kan også være græsset som er vandtyven. Det får lov at stortrives her da græsklipperen ikke kan komme til. Eller har træet fået for meget vand? Der er 2 poser omkring som i alt kan indeholde 140 liter.

En vandingspose kan ellers være med til at sikre at man husker at vande træet hver uge i de første vigtige år efter plantningen. Til gengæld er den ikke smuk, og man skal sikre at vandet også kommer ordentligt ud.

Græs er en hård konkurrent for nyplantede træer, både i forhold til vand og næring. Desuden risikerer stammen at blive påkørt hver gang græsset skal slås. Derfor er det en god idé at lave et bed omkring træet. Som man kan se, er der også gødet. Den hyppige gødning i træets første år kan skylle mange næringsstoffer ud. Foto: Mads Tovgaard.

gødning for sent, er der risiko for at knopperne bliver for store og får frostska-der.

Vandingsmetoder

Helt overordnet skal man starte med at minde fru Jensen om at hun ikke skal vande midt på dagen. At grave en vandingsvold rundt om stammen er en god måde at sikre at vandet rent faktisk når ned til træets rødder. Vandingsposer kan også være en god løsning, selv om den ikke er særlig klædelig. Til gengæld skriger den næsten 'vand mig' og er en evig reminder om at træet skal have vand.

Det er dog vigtigt at sikre, at vandet også løber fra posen og ned til rødderne. Ofte ser man vandingsposer langs de danske veje som 2-3 dage efter vandingen stadig står fulde af vand. Så skal man ryste van-

dingsposen, se om noget stopper hullerne eller simpelthen stikke nye huller i bunden.

Mere problematisk kan det være med drypvanding da vandet som regel er fordampet inden det når at komme træet til gode. Det kan også være svært at sikre at der også kommer vand nok ud til, for enden af slangen, og desuden kan slangen kalke til.

Drop græsset (igen)

Græs kan - som nævnt tidligere i denne serie - ikke anbefales som bunddække under træer. Det skyldes primært risikoen for påkørsel af stammen ved græsklipning, men græsset tager også meget vand fra de øverste 20 cm jord. Det betyder i realiteten at mange overfladiske vandinger og mindre regnskyl slet ikke vil nå træets rødder.

Naboen skal skjules

STORE TRÆER 5

Ønsket om at få afskærmet sin have er en af de hyppigste grunde til at privatkunder vælger at få plantet et stort træ. For selv om naboen er rigtig flink, behøver han jo ikke stå og glo, mens du sidder og spiser en croissant i baghaven. Ellers måske synes du ikke at hans tag med højglanstegl er lige så dejligt at kigge på som han selv synes.

Afskærmning kan opnås med mange træarter, og alle haver, kunder og naboer er forskellige. Skal der afskærmes hele året? Og i hvilken højde? Og nu eller om ti år?

Tæt stedsegrønt

Hvis der skal afskærmes fuldstændigt året rundt, er thuja og cypres noget af det mest

dækkende. Bl.a. er Thuja occidentalis 'Brabant' meget tæt både sommer og vinter. Desuden er det ikke alle grønne fagfolk som er klar over at man kan opstamme både thuja og cypres. Men det kan man. Og det giver god mening, for uden beskæring vokser de op og ligner lange cigarrer som mange forbinder med kirkegårdsplanter.

Hvis de stammes op, ligner de 'rigtige' træer. Det er meget eftertragtet blandt private kunder. Stammen er flot rødbrun. Hvis man løbende klipper den dominerende topknop af, topknoppen som er gearret til at gøre træet højt, får sideknopperne mere dominans. Derved udvikler træet en bredere krone.

Kirsebærlaubær er en af de andre stedsegrønne muligheder. Den er god op til 4 meter, men er frostfølsom. Taks er tæt og smuk, men også dyr

hvis man køber den højere end tre meter. Fyrretræer kan godt lukke af, men de bliver generelt så høje at de ikke er egnede i mindre, private haver. Måske kan man bruge bjergfyr der udvikler sig meget bredt forneden og bliver omkring 8 meter. Østrigsk fyr eller skovfyr bliver meget bare forneden. Kristtjørn og roddendron kan bruges, men de kan være svære at finde i store størrelser i planteskolerne da de vokser meget langsomt.

Den glemte bambus

Husk også bambussen. Den er i vidt omfang glemt på grund af den store blomstring og død i 1990'erne og de tidligere 2000'ere hvor mange haveejere opdagede hvor besværlig det er at grave et bambuskurat op. Men der går 100 år før de nye planter blomstre, så brug bare bambus og lad fremtidens generationer be-

kymre sig om afblomstringen.

Kirsebærlaubærbuskene har i høj grad overtaget den funktion som bambus havde (og kan få igen) som lav afskærmning. Men bambus er hårdfør og kan klare de danske forhold. Den kommer op i 3 meters højde, den har en anden type blad end man normalt ser i danske haver, og du kan høre lyden i den når det blæser.

Bøg og vintereg

Der er også andre muligheder end stedsegrønt, også selv om ønsket er helårsafskærmning. Eksempelvis bøg der beholder de visne blade om vinteren, så længe man holder den under cirka 4 meter. Det er nemlig de unge og de nederste skud som holder på bladene. Men når der er tale om bøg, skal man selvfølgelig fortælle kunden at det er nødvendigt med årlig beskæring - ligesom hækken. Ellers bliver lav afskærmning i løbet af 100 år udskiftet med et 20 meter højt kronetag.

Vinteregen kan også holde de visne blade og endda uden beskæring. Men man skal huske at fortælle kunden at der ingen garanti er for at de visne blade bliver på, for der kan være forskel i generne på de forskellige frøformerede træer, og der kan komme vintre med storme eller endda orkaner som kan få det hele til at blæse af.

Mindre, tætte løvtræer

Det er også en overvejelse værd om afskærmningen behøver at være fuldstændig. Nogle gange er det nok blot at sløre lidt. Desuden bliver haven ikke brugt meget i de kolde måneder, så oftest er en afskærmning af løvtræer at foretrække da de giver et mere levende udtryk og følger årtidernes skiften.

Mange gange er avnbøgen et godt bud hvis man vil bruge store træer til afskærmning. Den tåler beskæring og har en tæt finkvistet grenstruktur. Det er eksempelvis ikke tilfældet med en hestekastanje, som er langt mere grovgrenet og

Tre opstammede Thuja occidentalis Brabant plantet i gruppe for at lukke af mod nabohus.

1 ud af 6 store avnbøg plantes for at sløre nabohuset. Kunden havde to år før fået plantet en to meter høj thujahæk i håb om at den ville dække på et par år. Men træer tager tid. Nyplantede træer skal danne rødder før tilvæksten bliver normal, og det tager cirka to år.

Først blev der plantet fire kugleacasier, men de gav praktisk talt ingen afskærmning. To thujaer gjorde derimod en forskel fra dag 1.

mere 'gennemsigtig' om vinteren, især i de unge år.

Lind er også vældig velegnet og ofte brugt som stramt klippet stammehæk for at dække de meter der er fra almindelig hæk og op. Man skal dog gøre kunden opmærksom på hegnsloven hvis der skal plantes lige bag ved skel.

Hvis kunden i stedet vil have træer som ikke bliver så store, er tjørn og visse typer af paradisæbler interessante valg. De slører godt, får tidligt vandrette grene og har et naturligt, solitært udtryk. Træerne får både blomster og høstfarve i form af blade eller bær.

Et andet mindre træ som slører godt, er blodblomme. Den har sortrøde blade lige som blodbøgen, men bliver ikke højere end 4-6 meter, hvilket typisk er den højde som de private kunder ønsker. Den får desuden smuk blomstring om foråret.

De tætteste af de mindre

træer er kuglespidslønnen eller kugleplatanen med deres store blade. Men kugleacasier er sart og springer meget sent ud. På disse 'kugler' kommer alle grene stort set fra samme punkt i kronen hvilket gør dem meget tætte. Træerne er meget ensartede og kan virke lidt unaturlige, men de kan med deres tæthed opfylde kundens ønske om sommerafskærmning og ingen beskæring.

Det er vigtigt at få understreget over for kunden at træer tager tid. Hvis man ønsker at afskærme naboens to-etages ejendom, er det ikke nok at plante en stribe to meter høje thuja. Det kommer til at tage mange år før de skærmer tilstrækkeligt, og det kan den private kunde ikke vente på. De vil have problemet løst NU og vil ofte gerne betale ekstra for et veludviklet træ, så problemet med naboen kan blive løst - næsten - straks.

Parkeringsplads, hvor træerne skal kæmpe med rod-udviklingen, overfladevandet og bilpåkørsler.

vejsalt, selv om der traditionelt ikke saltes så hårdt på parkeringspladser. Man kan også lægge kompost ud oven på plantehullet og skiftet det ud én gang om året. Komposten binder nemlig saltet.

Hvis arealet saltes, er det en god ide at vælge mere salttolerante træer. Det gælder bl.a. robinie og alle typer eg, herunder søjleeg som også er en flot løsning der ikke bliver så bred.

Om kugler og frugt

Så længe vi taler om parkeringspladser, er frugttræer generelt en dårlig idé. Æbler der bombarderer forruden er sjældent et hit blandt bilister. Men også andre træer 'sviner' for meget, bl.a. lind, birk, kastanje og paradisæble.

Blandt de mindre træer er kuglespidsløn eller en kugleplatan en mulighed. Kugltræerne giver et særligt, kulturpræget udtryk og er manipuleret så de passer til det de skal. Husk dog at få træerne i den rigtige pødehøjde så der er plads til trafik nedenunder.

Japanske kirsebærtræer er normalt et af de private kunders yndlingstræer, men her bør offentlige indkøbere (og deres rådgivere) være lidt mere påpasselige. Hvad der kan være et flot festfyrværkeri, kan i en hel allé blive til et lyserødt helvede. Med mindre man elsker den slags.

På parkeringspladsen

STORE TRÆER 6

Denne artikelserie er rettet mod store træer til private havekunder. Det er sjældent at de ligefrem har veje og parkeringspladser, men dem finder man tit lige uden for haven. Her er det store problem at give træerne plads nok. Et godt udgangspunkt er at satse på få træer der til gengæld har den plads der skal til - især i jorden. Det bestemmer hvilke træer man kan få.

Gode, store bytræer som lind, platan og spidsløn skal have et stort bed. Man kan f.eks. skele til Københavns Kommunes definition på et 'superplanttehul'. Det er et bed hvor rødderne kan brede sig frit på mindst 15 m² og 0,8 meters dybde. 'Tilstrækkelig' er nok et bedre ord end 'super'. Har man ikke mulighed for at give træet ordentlig plads, bør man vælge et mindre træ. Det behøver ikke nødvendigvis være et naturligt lille træ. Det kan også være et stort som holdes nede med løbende beskæring. Det belaster bare driftsbudgettet, og det skal være et træ der kan tåle be-

skæring. Det kan f.eks. lind, men den skal klippes mindst hvert 2. år så kronen ikke udvikler sig for meget. Linden kan slet ikke tåle at vokse sig for stor til et lille plantehul.

Om kanter og salt

Uanset om plantehullet er lille eller stort, skal man huske at få

lavet en høj kant rundt om det. Ikke kun for at forhindre påkørsel, men også for at undgå at regnvandet fra parkeringspladserne løber ned i plantehullet og drukner træet i dets lille badekar omgivet af komprimeret jord.

Desuden beskytter en høj kant mod en del af vinterens

Et godt eksempel på plantning på offentligt, befæstet areal - Nytorv i København får plantet en stor eg. Bemærk det store plantehul og den høje kant omkring plantebeddet.

Den private have skriger på et frugttræ

STORE TRÆER 7

En privat have skal da have et frugttræ. Ikke bare for frugtens skyld. Det har også en god størrelse til haver. Og er som regel smukt blomstrende, ofte med hvide blomster.

Derfor er det oplagt at anbefale et frugttræ til private kunder og oplagt også at give det en hovedrolle i haven.

Gerne midt på græsplænen hvor man kan nå frugten hele vejen rundt, hvor barnevognen kan stå i skyggen, og hvor man kan dække op med hvid dug og kaffestel. Frugttræet er et symbol på et smukt og givende familieliv. For ikke at tale om alle de måder - i kager, syltede eller rå - man kan bruge frugterne på. Og med to stærke træer og en hængekøje har man det perfekte billede af et idyllisk haveliv.

Æbletræet er danskernes traditionelle valg i frugttræ, men i de senere år har kirsebærtræet fået enorm popularitet. Æbletræet har dog i de unge år en bedre form end kirsebærtræet.

Kunderne efterspørger som regel træer som er næsten lige så brede som de er høje da det er de flestes opfattelse af den 'rigtige' form. Det er æbletræet godt til. Det deler sig i hovedgrene allerede i en meters højde. Det gør også træet skulpturelt smukt og godt at klatre i. Også blommetræer danner en fin skulptur. Kirsebærtræerne er meget opadstræbende indtil de får etableret sig ordentligt.

Glem smagen

Private kunder går generelt meget op i smagen, men den får ofte for stor vægt. En del kunder vælger æblesorten Elstar (en blanding af Golden Delicious og Ingrid Marie) selv om træet ikke er så smukt og harmonisk som de fleste andre æbletræer. Men uanset sort smager æblerne kun godt i et par uger, mens træet skal pryde haven hele året. Derfor giver det god mening at anbefale

kunden at lægge mere vægt på træets facon end på frugten.

Desuden er smagen lunefuld. Folk synes at Pink Lady fra supermarkedet smager dejligt, men glemmer at de er manipulerede og sprøjtede. Nogle år får æbletræet i haven skurv eller svamp. Andre år sidder smagen lige i skabet, men folk skal vide at de ikke får lige gode æbler hvert år.

Mange private kunder vælger også frugttræer ud fra den idé at træet skal være selvbestøvende. Men som tommelfingerregel skal træet nok blive bestøvet, hvis der er et tilsvarende frugttræ inden for en vis radius (cirka 2 km). Man bør dog tænke på frugten på f.eks. kirsebærtræer og blomster som en bonus, ikke en garanti, især på de små træer.

Kirsebær er - hvis de overhovedet kommer - grønne til at starte med, og dem elsker duerne. Når bærrerne er ved at blive røde er der andre fugle som spiser dem. Når tiden endelig er moden til at kirsebærrene bliver sortrøde, er der ikke mange tilbage, især på et lille 3-4 meter højt kirsebærtræ. Og med blomster er der kamp med både bier, hvepse og orm om frugterne, og desuden er træet vekselbærende, så der er år helt uden frugt.

Gammel frugttræjord

Det er ikke altid så smart at plante frugttræer i jord hvor der lige har stået frugttræer. Hvis kunden har et gammelt frugttræ, og vil have et nyt i samme hul, har man et problem. Jorden er træt og skal skiftes ud eller jordforbedres grundigt.

Frugttræer, især stentræer, tager nemlig meget næring fra jorden, så jorden skal have ny energi hvis man vil plante et æbletræ, hvor der tidligere har vokset et æble- eller blommetræ. Og det kan være lidt af et arbejde når hele roden skal væk, stubfræsere skal frem og ny jord skal tilføres. Så er det næsten lettere at vælge et andet sted.

Kunderne drømmer om et voksent æbletræ. Et ungt er hvad de kan få, men så gerne med bred krone. Klatretræspotentialer er allerede tydeligt.

To kugltræer som 'holder vagt' foran hoveddøren. Det er et typisk plantested for kugltræer - i dette tilfælde kuglenaur. Foto: SITAS.

De kunstige kuglers berettigelse

STORE TRÆER 8

De er kunstige som bare fanden - kugltræerne - men det er ikke alle private kunder der elsker viltre haver og naturlige, krogede træer. Og selv om kugltræerne ofte har et dårligt rygte blandt anlægsgartnere og landskabsarkitekter, har de faktisk mange kvaliteter som de private kunder sætter pris på.

Honnør i forhaven

Med kugltræets specielle udtryk er det vigtigt at overveje hvor i haven man placerer det. Generelt er kugltræer oplag-

te f.eks. på terrasser eller i forhaven hvor de kan stå og 'sige goddag' på vej ind i huset. De egner sig bedst i en systemplantning hvor der i forvejen er et højt plejeniveau, og hvor der f.eks. står 6-7 træer og gør honnør når man ankommer.

En anden grund til at kugltræerne fungerer tæt på terrassen er at de bliver meget tætte og derfor kan fungere som parasol for solen, f.eks. over sandkassen. Den meget tætte og præcise krone er også en god skærm i forhold til naboens eller egne vinduer.

Længere ude i haven er det bedre med mere naturligt ud-

seende træer. Kugltræer fungerer heller ikke så godt midt på græsplænen eller som solitærtræ. Det ligner nærmest en efterladt soldat.

Kan ikke stammes op

Kugltræer bliver generelt ikke så store. Selv som fuldvokset har det kun en beskedne kronediameter. Derfor har træerne også et ret lille rodnet. Det er en fordel ved belægninger og bygninger. Og ved træplantning tæt på bygninger, adgangsveje og på parkeringspladser hvor der ikke er så gode muligheder for rodudvikling.

Man skal dog - især på parkeringspladser og veje - huske at vælge et træ som er podet i den rigtige højde. Det er her at grenene - der danner den runde krone - udgår fra. Man kan ikke bare stamme træet op så der opstår en ny rund krone højere oppe. Mange private haveejere tror at selv om et træ kommer med grene i f.eks. 1½ meters højde, så vil de bevæge sig højere op på stammen i takt med at træet bliver højere. Det gør de ikke da træer skyder fra grenspidserne. Så man skal altså sikre sig at det bestilte træ er podet i den højde som kunden ønsker grenene skal befinde sig i når træet er fuldvokset.

Kugltræer udvikler sig som en liggende flad oval krone, der kan minde om en paddehat. Grenene kommer stort set fra samme punkt på stammen lige over pødehøjden som kan variere efter ønske.

Den dovne haveejer vil også sætte pris på at kugltræerne ikke behøver at blive beskåret. De er manipulerede, så de selv finder og holder deres form. Skal træet beskæres, f.eks. af pladshensyn, kan kugltræerne dog sagtens tåle det.

Ikke altid akacie

Nu er kugltræ jo ikke en art, så hvilken art skal man vælge? De mest almindelige er kuglespidsløn, kugleplatan og kugleakacie, men man kan også få f.eks. eg og ask som kugler. To af de mest velegnede herhjemme er spidsløn og platan.

Alligevel anvender mange stadig kugleakacie der var meget moderne for cirka 30 år siden, men er meget svær at dyrke og få til at trives i Norden. Derfor er det vigtigt at spørge nærmere ind, hvis en kunde beder om en kugleakacie. For er kunden klar over at en kugleakacie først springer ud midt i juni, mens en kuglespidsløn springer ud allerede i midten af april? Og at akacien ikke er grøn længere i slutningen af sæsonen af den grund?

Desuden vokser kuglespidsløn og kugleplatan hurtigere ud og er mindre modtagelige for svamp. Og de koster stadig cirka det samme som akacierne. Det får oftest selv kugleskøre kunder til at fravælge akacien.

Kugltræer er generelt små, men med undtagelser. Denne kuglespidsløn må være en af de absolut største i Danmark. Landskabsarkitekt Viggo Folkmann står under for at give målestokken. Foto: SITAS.

Depotdyrket kuglespidsløn klar til ekspedition - selv på en varm sommerdag. Foto: SITAS

Vinterhavens træer

STORE TRÆER 9

Danmark er træerne kun grønne i omkring 7 måneder. Alligevel overvejer de færreste private kunder hvordan træerne opleves uden for vækstsæsonen. Og hvis man ser på de vinternøgne vejtræer, gælder det tilsyneladende også de offentlige kunder.

Der er dog mange muligheder for at skabe liv blandt havens største indbyggere i de visne måneder. Når fuglene tager mod syd, kommer de stedsegrønne for alvor til sin ret. Derfor bør fyr, thuja og gran være blandt overvejelserne, når trævalget skal tage højde for 12 måneders haveliv. De giver farve, volumen og fanger sneen på dekorativ vis.

Også som vejtræ kunne det være spændende især at bruge opstammet fyr som tåler salt bedre end så mange andre træer. Selv steder uden nævneværdig sne, f.eks. på den spanske ø Mallorca, er fyr et meget brugt træ der er både dekorativt og sejlivet.

I private haver skal man bare passe på størrelsen, men den kan holdes i ave ved at

klippe 'lysene' af. Når de unge skud er lillefingerlange, kan de knækkes af. Så holder man fyrretræet nede uden at lave større beskæringer som generelt ikke pynter på fyrretræer.

Vil man have et træ som ikke bliver helt så bredt som en fyr, er thuja et godt valg. Desværre forbinder mange træet med en kirkegård, men for at friske træet lidt op, kunne man stamme 'kjolen' lidt op så 'benene' kommer frem. Der ved får thujaen et helt andet dynamisk udtryk og ligner mere et træ end en søjle.

Husk nålefaldet

Uanset om det eviggrønne valg falder på fyr, thuja eller gran, så skal man ofte minde de private kunder om at nåle ikke lever evigt. Mange kunder tror at træet er ved at dø når nålene falder af i efteråret, men sådan er det, for faldet foregår stadig bag nåltræets facade. Vi ser kun den yderste, grønne kappe af nåltræerne, men jo længere ind ad grenen man kommer, jo færre nåle er der, for det er tredjeårsnålene der falder af. Nålefaldet betyder også at

De stedsegrønne som denne lille fyr beholder både farve og fylde.

Blandt de løvfældende er vintereg og bøg (billedet) nogle af de bedste til at beholde bladene og give både farve og lyd.

jordbunden over årene bliver dækket af nåle, som sænker jordens pH-værdi. Hvis man skal til at plante løvtræer på et sted hvor der i årevis har vokset nåltræer, er det derfor nødvendigt at udskifte al jorden inden man sætter træet i.

Lad det være løv

Ikke alle løvfældende træer er på forhånd diskvalificeret til vinterhaven. Bøg og vintereg kan beholde de visne blade, og de giver både den raslende lyd af vind i bladene og den smukke mahogni-brune farve. Og mange arter, der lader bladene falde i efteråret, har smukke grene eller stammer at byde på. Det gælder eksempelvis tibetansk kirsebær og kobberbirk hvor stammen og hovedgrenene træder flot frem og giver farve til den ellers farvefattige vinterhave.

Skal vi et lille smut væk fra træerne, kan vi fremhæve den rødgrene kornel - en vinter-

busk som med sine bordeaux til røde høstfarver og knald-røde grene ligner et flammende bål midt i haven.

Æblekugler

Noget af det mest dekorative er dog æbler der stadig hænger grønne eller røde og lyser i vinterens skumringer. Desværre er det nogle af de gamle danske æblesorter der er bedst til at holde på æblerne. De er svære at finde og bliver praktisk talt ikke produceret mere.

Til gengæld kan man bruge paradisæbler der sidder på træet indtil frosten kommer, hvorefter æblerne skrumper ind som rosiner på grene. Det samme gælder også bær fra røn og tjørn der er dekorative indtil frosten, men så længe vinteren er mild, har træerne i haven nærmest julepyntet sig selv. Og med en podning af mistelten på paradisæbletræet bliver der sat trumf på den selvpyntede vinterhave.

Beskæring af krydsende gren i kronen. Den skal klippes af så den ikke slider og generer de andre grene. De smukkeste kroner er dem der folder sig ud lige som en blomst.

skærer i sensommeren hvor træets naturlige modstandskraft er størst.

Æblebeskæring

Æbletræet er vel den art som bliver beskåret mest fordi haveejeren vil have træet til at give mange frugter som nemt kan plukkes. Skal træet leve op til det, så skal det beskæres så det udvikler en bred, lav krone, nærmest som en paraply. Det gør man ved at studse hovedstammerne for småkviste, og krongrenene skal udtynnes så lys kan trænge hen til æblerne. For at udvikle den brede, lave krone skal indadvendte grene også klippes bort og opadværende grene klippes ned til en udadvendt kvist eller knop.

Beskær lind og thuja

Lind er tæt og har bløde grene der er nemme at klippe over. Derfor bruges det ofte som afskærmning mellem to huse. Træet kan udvikle sig bredt langs skellet, og mellem huse klippe den årligt ind i siderne og holdes nede i højde. Ofte plantes flere lind på række som en lille allé der udvikler sig som en stammet hæk. Planter man systematisk mellem to huse, skal man dog lige overveje om man helt spærre for naboens udsigt. Det gode naboskab er en lettere vej til gode beplantninger i skellet end hegnsloven.

Thuja kan også beskæres. På den måde kan man slippe for lidt af den fornemmelse af kirkegård som mange forbinder thuja med. Den kan stammes op så den smukke stamme kommer frem, men lad være med at barbære stammen på en gang. Gør det i stedet hen over et par år. Prøv også at klippe topskuddet af så kronen udvikler sig bredt. Især brabant og plicata er gode sorter til det.

Uanset om man kun beskærer en enkelt gang eller hyppigt, er det vigtigt at pointere over for kunden at alle snit på et træ skal foretages skånsomt. Altså helst små rene snitflader der sidder rigtigt, dvs. uden at ramme stammeveddet. Derfor er ordentligt værktøj alfa og omega. Drop fuksvansen og oldemors gamle ørneneb.

Træet skal have kniven

STORE TRÆER 10

Træet er valgt og plantet. Man er ovre de mange overvejelser om træets størrelse og funktion, om det skal være løvfældende eller stedsegrønt, og om der skal sættes på blomster og frugter. Slut er også spørgsmålene til hvordan man bedst transporterer og planter træet. Når alle bagefter står med og kigger på det nyplantede træ, så rejser spørgsmålet sig ofte: Hvordan skal træet så beskæres?

Hvis træet selv kunne svare, ville det nok begynde at råbe ad os. I hvert fald har træet lige være igennem en ret voldsom operation, og igennem hele dets planteskoleliv er dets rødder og grene blevet påvirket af mennesker, så først og fremmest har træet brug for fred og ro. Den optimale situation er hvis man har fundet

den rigtige placering til træet så det kan vokse til sin naturlige størrelse og frit folde sig ud, både under og over jorden. Men sådan er virkeligheden desværre ikke altid.

Beskæringsfri begyndelse

Træet er nødt til at indordne sig under luftledninger, nabovens hus, belægningen ved siden af træet, skyggevirksomhed og lignende. Derfor kan en beskæring være nødvendig for at sikre at det ikke bliver en gene og dermed måske fældes når det er fuldt udvokset. Men man bør ikke kaste sig frem med beskæresaksen så snart træet er sat i jorden.

Det nyplantede træ skal nemlig have ro til at udvikle sine rødder. Træet vil som det første koncentrere sig om at slå rødder før det slår top. Derfor fristes man heller ikke til at beskære træet for tidligt da der næsten ikke er nogen til-

vækst. Når træet efter 2-3 år har etableret sig godt og udviklet sig i kronen, kan man beskære det hvis det er nødvendigt. Men de fleste planteskoler har allerede givet træet en grundform, så tit skal man blot beskære det som støder øjet, f.eks en gren der stritter eller en krydsende gren.

I den vilde have kan man lade træet vokse som det har lyst til. Her passer paradisæble og tjørn sig godt på grund af deres naturlige 'krøl' i toppen. I den mere trimmede have skal man ofte beskære træet og holde kronen i en bestemt form. Til en doven haveejers der vil have en stramt format have uden at beskære, passer kugle- og søjletræer perfekt til dem.

Men uanset hvad kommer de fleste parcelhushavetræer ikke udenom at blive beskåret en gang imellem. Husk at det er bedst for træet hvis du be-